

Contextul politic și religios al păstoririi lui Vasile cel Mare

Abstract. În întreaga activitate pastorală și diplomatică a lui Vasile cel Mare, în calitate de arhiepiscop al Bisericii din Cezareea (370-379), este posibil să deosebim două realizări majore: (1) restabilirea unității, păcii și ordinii în Biserica din Cezareea și (2) inițiativa de a restabili unitatea, comuniunea și legătura strânsă între toate comunitățile creștine. Primul lui proiect a constat nu doar în potolirea și vindecarea sciziunii interne care a apărut în provincia lui după alegerea lui ca episcop, ci și în restabilirea disciplinei în cadrul clerului său, prin promovarea ascezei în provinciile Capodocia și Pont, dar și prin creșterea calității vieții creștine printre toți membrii Bisericii sale. Trecerea de la prima etapă preocupată de reînnoirea internă pentru următoarea fază în care Vasile urma să intre a fost prezentată de tradiție într-un mod care accentuează izbitor calitățile lui Vasile nu doar ca și arhipăstor local, dar și ca vizionar ecumenic.

Keywords: Apus, Răsărit, criză, comuniune, scrisori pastorale, ecumenism

a. Situația externă a Bisericilor răsăritene sub Valens (364-378)

În timp ce succesorii lui Jovian – Valentinian în Apus și Valens, fratele lui în Răsărit – au menținut încă de la început aceeași atitudine tolerantă față de păgânism, ei s-au diferențiat clar în ceea ce privește metoda urmată în fața partidelor care au divizat Bisericile post-niceene. Atitudinile contrastante față de unificarea Bisericilor creștine adoptate de cei doi împărați, cu sprijinul puternic acordat arienilor de către Valens, sunt foarte bine caracterizate de L. Duchesne¹. Din primul an al domniei sale, Valens s-a hotărât să caute reconcilierea părților războinice în jurul formulei de la Rimini. Împăratul a început să aplice măsurile sale Bisericilor creștine doar după victoria totală asupra adversarilor lui politici și a goților în 370². Procedura adoptată de împărat a fost foarte simplă³. Tuturor episcopilor le era prezentată, dacă nu au semnat-o încă, formula de la Rimini și s-a făcut tot ce era posibil pentru a accepta comuniunea cu liderii părții anomiene condusă de Eudoxie. Celor care refuzau li se luau Bisericile și li se dădeau arienilor. Împotriva rezistenței sau disturbărilor provocate de clerul recalcitrant, a fost semnat un decret, iar oponentii au fost eliminați prin arest sau exilare din Bisericile lor.

În scrisorile sale Sfântul Vasile descrie adesea aceste scene deplorabile: „Preoții sunt exilați și în locul lor sunt aduși lupii regretabili ce vor hărțui turma lui Hristos. Casele de rugăciune nu au pe cine să adăpostească în ele; locurile pustii sunt pline de mulțimi triste.”⁴

¹ „Politica religioasă a împăratului Valens era în opoziție melancolică cu cea a fratelui său Valentinian. Mulți oameni din Răsărit ar putea să spună că au trăit acolo sub o stea rea. Chiar în timpuri depărtate de Mare Persecuție, Apusul a avut cel mult doi ani de suferințe; în unele țări, persecuția aproape că nu a ajuns deloc; în timp ce în Răsărit, de la Dioclețian până la Galerius, de la Galerius la Maximin, au fost zece ani de necazuri. Licinius și Iulian și-au arătat severitatea doar în Răsărit. Episcopii apuseni au trebuit doar să-l suporte pe Constantius în ultimii ani ai domniei sale. Din timpul ascensiunii lui Iulian, nimeni nu a mai crezut că trebuie să-i necăjească” (L. Duchesne, *The Early History of the Christian Church*, Londra, 1912, vol. 2, p. 317).

² Formula care a fost adoptată sub Constantin la Rimini în 359 a înlocuit doi termeni, cu un termen mai ambiguu. Despre motivele lui Valens pentru adoptarea acestei formule, L. Duchesne, *op. cit.*, p. 290.

³ Pentru această parte a se vedea F. Guillen-Preckler, *Basilio di Cappadocia el'occidente*, „Communio” 6 (1973): 5, p. 32.

⁴ *Epistola* 90. 2.

Printre episcopii exilați de Valens au fost Meletie din Antiohia, Eusebiu din Samosata, Pelagie din Laodiceea, Barseș din Edessa, Avraam din Batna și mulți alții⁵.

Deși a făcut unele concesii față de oponenții săi, Vasile a fost un apărător ferm al consubstanțialității Fiului și Sfântului Duh⁶. Deși a semnat un decret de exilare a lui Vasile din Cezareea, împăratul a renunțat la decizia sa și, atunci când a vizitat capitala Capodociei în iarna 371-372, i-a oferit Sfântului Vasile proprietăți pentru construirea unui spital. În 372, Vasile a fost desemnat oficial să pună în ordine treburile religioase în regatul din Armenia și să hirotonească episcopi acolo.⁷ Despre subiectul implicării lui Vasile în puterea politică, este poate de asemenea remarcabil faptul că Vasile nu dă vina aproape niciodată pe autoritățile civile pentru starea rea a Bisericii, atribuind în schimb cauza majorității răzvrătirilor membrilor comunităților creștine⁸.

b. Cauzele interne ale crizei religioase și politice

Pe lângă propria sa învinuire și păcatele creștinilor pentru multele crize care copleșesc Biserica timpului său, Sfântul Vasile evidențiază alte cauze pe care el le consideră că stau la baza multor rele în sânul Bisericii.

(1) Anarhia morală și dogmatică

„Dogmele adevăratei credințe sunt răsturnate. Legile Bisericii sunt confuze. Ambiția oamenilor care nu au frică de Dumnezeu; se grăbește să comande gesturi, iar primul gest cunoscut public ca premiu al necuviinței... Lucrurile sfinte sunt bătătorite sub picioare; acelea ale oamenilor care fac din Biserici școli ale hulei”⁹. În acest fragment dintr-o scrisoare către occidentali, Vasile face un rezumat al situației contemporane a multor Biserici de la est de Illyricum. Starea de dezorganizare internă este expusă din nou în lucrarea *Despre Dreptate*, adresată membrilor unei comunități ascetice. În prima lui prefață la *Moralia*, Sfântul Vasile compară experiența sa domestică, la fel ca și ultima sa experiență în lumea de zi cu zi, cu situația eclezială contemporană. În timp ce era acasă și în toate angajamentele sale anterioare, el a fost conștient de armonia de partea celor care erau serioși în ceea ce privește responsabilitățile. Vasile cel Mare mărturisește: „doar în Biserica lui Dumnezeu, pentru care a murit Hristos și asupra căreia s-a pogorât Sfântul Duh, am observat o discordie mare și fără limite între mulți oameni, atât în relațiile dintre ei cât și în vederile lor despre Sfânta

⁵ Cf. *Epistola* 257.1.

⁶ Concesia a fost de a nu denumi Sfântul Duh Dumnezeu în mod public; a se vedea Grigorie de Nazianz; *Cuvântarea* 43, 68: PG 36, 588B-C.

⁷ Despre misiunea în sine și cauzele eșecului ei, a se vedea *Epistola* 99.1-3. Ca motive posibile pentru atitudinea mai degrabă prietenoasă a lui Valens față de episcopul din Cezareea se poate menționa: (1) curajul politic al lui Vasile (a se vedea „abordarea prudentă” a problematicei Sfântului Duh); (2) pregătirea lui umanistă foarte sofisticată (Valens a fost un militar necultivat de origine umilă; a se vedea A.H.M. Jones, *The Decline of the Ancient World*, Londra, 1966, p. 64; a se vedea și A. Piganiol, *L'empire chrétien*, Paris, 1972, p. 171; despre soția lui Valens, Dominica, și influența ei asupra politicilor lui religioase, a se vedea J.H. Smith, *The Death of Classical Paganism*, New York, 1976, p. 136; (3) baza lui socială; originea lui senatorială, potrivit lui B. Treucker, *Politische und sozialgeschichtliche Studien zu den Basilien-Briefen*, Bonn, 1961.

⁸ Mai multe despre poziția lui Vasile față de autoritățile civile, în S. Giet, *Les idées et l'action sociales de s. Basile*, Paris, 1941, p. 356 și urm.

⁹ *Epistola* 92.2.

Scriptură. Și ceea ce era încă și mai îngrozitor, îi vedeam pe conducătorii lor deosebindu-se atât de mult unii de alții în sentimente și opinii și atât de ostili față de poruncile Domnului nostru Iisus Hristos, atât de nemiloși față de Biserica lui Dumnezeu și agitând fără milă turma sa, decât atunci, dacă a fost vreodată, când anomeeni insistau mult, s-a împlinit zicala: «Dintre noi se vor ridica oameni care vor spune lucruri corupte și care vor avea ucenici»¹⁰.

După Vasile, Ortodoxia era o victimă a unei duble impietăți: prima, ușor de recunoscut, a arienilor care negau divinitatea lui Hristos și a Sfântului Duh, și a doua, mult mai subtilă și mai ascunsă, dar nu la fel de periculoasă ca cealaltă, a celor care mărturiseau credința în Hristos pe cale orală, dar vorbele lor nu reușeau să-L recunoască pe adevăratul Dumnezeu și Domn¹¹. Amândouă sunt denumite de Vasile ca „lipsite de evlavie”: „Acolo unde nu se menține armonia, unde nu se țin legăturile de pace, unde nu se valorifică blândețea, ci se găsesc doar diviziune, invidie și luptă – ar fi foarte arogant să-i numim pe acești oameni ca membrii ai lui Hristos sau să spunem că aparțin Lui. Dar o minte sinceră ar spune clar că mintea lor este domnitoare și stăpânitoare acolo”¹².

(2) Lipsa de unitate și solidaritate

În timp ce în lucrarea *Despre Dreptate* mizeria și ruina multor comunități răsăritene au fost într-o mare măsură atribuite încălcării învățăturilor morale și dogmatice (lipsa de evlavie practică și teoretică), în alte scrieri temeiul situației ecleziiale este identificat mai degrabă cu absența unei unități și a unui front comun ortodox printre ierarhii creștini. Vasile cel Mare este departe de a subestima seriozitatea situației externe. În Biserica sa, văzând pericolul iminent, a adoptat o politică de „diplomație” prin evitarea termenului „Dumnezeu” în legătură cu Sfântul Duh. Totuși, Sfântul Vasile a crezut că adevărata cauză pentru ruina și decăderea multor Biserici erau unii dintre ierarhii acestora care, mai ales prin izolarea lor de restul semenilor, au devenit prăzi ușoare pentru atacul arian¹³.

Imaginea pe care Vasile o folosește des pentru a descrie situația contemporană este cea de confruntare maritimă¹⁴. El își imaginează prelungita dispută teologică dintre ortodocși ca un război fraticid care „a izvorât din certuri vechi și a fost dus de către oameni care cultivă o ură mortală unii împotriva altora”¹⁵. Scriindu-i Sfântului Epifanie despre situația din Asia Mică, autorul nostru se plânde: „Nicăieri nu se poate vedea evlavie, nicăieri compasiune... Nici persecuțiile de dragul adevărului, nici Bisericile cu toți enoriașii în lacrimi; nici istorisirea măreață a problemelor care se strâng în jurul nostru, nu sunt de ajuns pentru a trezi în noi anxietate pentru bunăstarea celuilalt. Sărim asupra celor care sunt căzuți; ne scărpinăm și plângem în locurile rănite; noi, care se presupune că ar trebui să fim de acord unii cu alții, ne aruncăm unii asupra celorlalți blesteme rostite de eretici; oamenii care sunt de acord asupra celor mai importante lucruri sunt aspru criticați pe teme singulare”¹⁶.

În mod frecvent, acest război era dus sub pretextul apărării ortodoxiei¹⁷. „Alții, temându-se să nu fie condamnați pentru nelegiuiri, i-au provocat pe oameni la încăierări,

¹⁰ *Despre dreptatea lui Dumnezeu* 1:653A-B.

¹¹ *Ibidem*, 2:656C și 656B.

¹² *Despre dreptatea lui Dumnezeu* 3:660A; și *Epistola* 191; *Regula mare* 3.1: 917A-B; *Epistola* 265.2.

¹³ A se vedea *Epistolele* 65 și 203.

¹⁴ Cf. *Despre Sfântul Duh* 76; *Epistolele* 82 și 90, 1.

¹⁵ *Despre Sfântul Duh* 76.

¹⁶ *Epistola* 258.1. A se vedea *Despre Sfântul Duh* 76.

¹⁷ *Epistola* 92.2.

astfel încât propriile lor fapte să treacă neobservate în zarva generală. De aici războiul nu admite niciun armistițiu”¹⁸.

Vrajbă și diviziunea au apărut și mai apăsătoare când prezentul a fost comparat cu trecutul. Odinioară fala principală a creștinilor nu erau falsele dovezi despre viața mistică, ci o anumită viață creștină hrănită cu dragoste și respect reciproc. „Fraților din fiecare Biserică, aceștia călătorind dintr-o parte a lumii în cealaltă, li se dădeau puține dovezi, dar cu toate acestea găseau peste tot părinți și frați”¹⁹. În legătură cu această trasătură specific creștină, Vasile crede că „dușmanul Bisericilor lui Hristos ne-a prădat. Suntem închiși fiecare în orașul lui, iar fiecare își privește vecinul cu neîncredere. Ce se poate spune mai mult decât că dragostea noastră s-a răcit? Totuși, după Domnul nostru, numai prin iubire se disting ucenicii săi”²⁰. Adresându-se episcopilor din Pont supărați de propaganda eustatiană, Sfântul Vasile le aduce aminte de apologia Apostoului Pavel a Bisericii ca un trup, dar și că păgânii s-au aliat unii cu alții pentru a supraviețui și pentru a face față unui viitor nesigur.

Totuși, noi, fii ai Părinților care au făcut legea care spun prin scurte observații că dovezile comuniunii ar trebui purtate de la un capăt al pământului până la celălalt și că toți ar trebui să fim cetățeni și înrudiți cu ceilalți, suntem tăiați acum de restul lumii, și nu suntem nici rușinați de singurătatea noastră, nici cutremurați că a căzut asupra noastră profeția Domnului „Din cauza înmulțirii fără de legii, dragostea multora se va răci”²¹.

c) Eforturile ecumenice

În mod general, diagnosticele Sfântului Vasile asupra problemelor care tulbură Bisericile erau aplicabile în principal părții răsăritene a Imperiului Bizantin. Bisericile sub Valentinian din același timp se bucurau de pace, libertate și unitate din moment ce împăratul era în favoarea părții niceene.²² Confuzia generală din Răsărit a fost înrăutățită de prezența a doi episcopi ortodocși „certăreți”²³ în Biserica din Antiohia. După cum spune Vasile, „acolo nu numai erezia este divizată împotriva Ortodoxiei, dar și Ortodoxia este divizată în ea însăși”²⁴. În ochii lui Vasile, Antiohia era unul dintre cele mai vitale organe ale întregii lumii creștine *oikoumene* și nu s-a putut ajunge la nicio soluție pentru problemele existente fără unitatea sa internă²⁵. Pentru că atât Răsăritul cât și Apusul erau responsabile pentru haosul din Biserica din Antiohia, Vasile era convins că doar printr-un efort comun al celor două părți se putea restabili unitatea²⁶.

Adepții concepțiilor arianismului predominau pretutindeni, cu ajutorul puterii de stat. În Răsărit rămase doar un stâlp al Bisericii, Atanasie al Alexandriei. Având acordul lui Atanasie și a lui Meletie, le scrisese apusenilor, cerându-le să-și trimită reprezentanți care să aprecieze situația. Îi simțea frați pe apuseni, chiar de se aflau așa departe. În Apus, Biserica izbutise să fie mai puțin alterată de erezia ariană decât în Răsăritul încercat. Probabil în ochii Sfântului ierarh, Apusul reprezenta paradisul Bisericii. În primăvara din 371, Vasile și-a încredințat planurile Sfântului Atanasie, pe care îl voia să acționeze în calitate de intermediar

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Epistola* 191.

²⁰ *Epistola* 191. *Regula mare* 3.1 :917B.

²¹ *Epistola* 203.3.

²² Episcopul din Milano, Auxentie, nativ din Capodocia, a fost unul dintre puținii care au aderat la formula de la Rimini din întregul Apus. Despre condamnarea sa vagă de către Damasie la îndemnul lui Atanasie, a se vedea Duschesne, *op. cit.*, p. 368. Milano era la acel timp rezidența împăratului apusean, iar Auxentie, episcopul de acolo, se pare că era în relații bune cu Valentinian.

²³ P.J. Fedwick, *The Church and the charisma of leadership in Basil of Caesarea*, p. 108.

²⁴ *Epistolele* 258.3 și 92.3.

²⁵ A se vedea *Epistola* 66.2.

²⁶ A se vedea *Epistola* 66.1, 90.1 și 92.2.

în negocierile cu Apusul²⁷. Totuși, prima misiune nu a mers dincolo de Alexandria²⁸. A doua misiune a fost imediat demarată. Sabinie s-a întors de la Roma în primăvara anului 372, iar Vasile a profitat de ocazie și a trimis un pachet de scrisori prin el²⁹.

I-a amintit aproape descumpănit lui Damasie, episcopul Romei, că dintotdeauna Biserica au avut o legătură strânsă și s-au ajutat: „Fraților apuseni – scria autorul nostru –, odinioară ați fost alături de prigonii noștri, ajutându-i. Ne-ați ajutat plătind bani. Acum, când Biserica este stăpânită de erezie, avem nevoie de ajutorul vostru”. Însă apusenii nu auzeau. Iar Vasile va rămâne cu amărăciunea și cu dezamăgirea. Paharul cel amar rămâne amar și pentru oamenii de seamă. În vara următorului an, în locul unui răspuns la cererile urgente ale răsăritenilor, Evagrie a adus cu el la Roma *Epistolele* 90 („fraților episcopi din Apus”) și 92 („italienilor și galilor”). Dorința lui Vasile a fost să le trezească interesul pentru Răsărit. Caracteristic este faptul că se adresează tuturor apusenilor laolaltă. Nu-l distinge pe episcopul Romei de ceilalți, deși îl cinstește. Iar episcopul Romei nu i-a fost piedică în a le scrie direct celorlalți episcopi apuseni, fără deci ca episcopul Romei să aibă vreo mijlocire ori să dea vreo aprobare.

Dacă ne gândim că scrisorile lui Vasile erau „enciclice”, adică adresate tuturor și interesându-i pe toți fără deosebire, atunci, potrivit lui Stelianos Papadopoulos, înțelegem două lucruri simple:

a) că Vasile se simțea – în ciuda temerilor și a smereniei lui – oarecum altfel. Simțea o răspundere sporită și totodată o putere sporită, încât le cerea diferite lucruri celorlalți episcopi, subliniindu-le obligațiile pe care le aveau; b) că episcopul Romei, până la 372 cel puțin, nu avea vreo putere mai mare asupra episcopilor apuseni. Altfel, Vasile nu ar fi trecut peste autoritatea lui³⁰.

Într-o scrisoare mișcătoare către un episcop din nordul Italiei, Sfântul ierarh îi amintește acestuia datoria pe care o aveau apusenii față de răsăriteni: „Ajutați-ne, fraților, acum, spre a plăti binele pe care vi l-a făcut Răsăritul, cel ce v-a dat lumina lui Hristos.” De ce acum Apusul își astupa urechile? De vreme îndelungată vă așteptăm, fraților – spunea autorul nostru. Nu ne-ați venit în ajutor. Ne-am întristat, ne-am amărât, dar nu ne-am pierdut nădejdea. Ca să nu se întâmple și asta, grăbiți-vă! Vă invidiem că aveți dreapta credință și

---

²⁷ E. Amand de Mendieta, *Basile de Césarée et Damase de Rome. Les causes de l'échec de leur négociations*, „Biblical and Patristic Studies in Memory of R.P. Casey”, Freiburg, 1963, p. 125 și urm., distinge patru misiuni și negocieri diferite.

²⁸ Dorotei, purtătorul *Epistolei* 70 a lui Vasile, ajungând la Alexandria, a fost convins să nu plece în Italia, căci Sabinie sosise din Italia cu o scrisoare sinodală, probabil cu *Confidimus quidem*, în care Damasie, aflat la conducerea celor 92 de episcopi, i-a adus la cunoștință lui Atanasie condamnarea lui Auxentie și a Sinodului de la Rimini. Despre o ediție mai critică a *Confidimus quidem*, a se vedea E. Schwartz, *Ueber die Sammlung des cod. Veronensis 60*, în „ZNW” 35 (1936): p. 19-20. A se vedea de asemenea și M. Richard, *La lettre «Confidimus quidem» du Pape Damasus*, în „Annuaire de l'Institut de philologie d'histoires orientales” 11 (1951): p. 323-340. Cu siguranță că documentul *Confidimus quidem* nu l-a mulțumit pe Vasile sau pe oricare dintre susținătorii celor „trei ipostasuri, o singură esență” căci vorbea despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt ca „unius deitatis, unius figurae, unius substantiae”.

²⁹ *Epistola* 90 a fost adresată „fraților sfinți, episcopii din Apus”, *Epistola* 91 lui Valerian din Aquileia și *Epistola* 92, scrisă în numele lui Meletie, Eusebie și 32 alți episcopi, „italienilor și galilor”. Este posibil ca *Epistolele* 90 și 92 să fi fost trimise în copie fiecărei Biserici individuale, iar prezenta trimitere globală de la scriptoriumul din Cezareea (a se vedea J. Gribomont, *Rome et l'Orient. Invitations et reproches de saint Basile*, „Seminarium”, 27 (1975): p. 340.

³⁰ Stelianos Papadopoulos, *op. cit.*, p. 245.

unire întreolaltă. E o mângâiere pentru noi să știm aceasta. Gândiți-vă însă și la noi... În zadar implora Vasile. Apusenii nu aveau o inimă sensibilă pe care o cereau acele timpuri, spre a putea simți durerea fraților. Dimpotrivă, scrisorile au fost considerate a fi nesatisfăcătoare pentru „autoritățile mai concise de acolo” și formula *Confidimus quidem*, care trebuia semnată de răsăriteni fără a schimba vreun cuvânt³¹.

Tonul *Epistolei* 243, pe care Vasile a trimis-o episcopatului apusean prin Sanctissimus și Dorotei în 376, poartă însemnele unei mari dezamăgiri și frustrări legate de modul în care apusenii și Damasie, corifeul lor, gestionează situația³². Din nou, rezultatele celei de-a treia misiuni erau mai degrabă modeste și dintr-un anumit punct de vedere dezamăgitoare. Nimeni nu a venit din Apus. Totuși, Dorotei a adus înapoi o scrisoare în care „zelul lui Vasile a fost recunoscut și s-a afirmat faptul că s-a depus un efort puternic pentru a-l ajuta”³³. Scrisoarea *El harul* denunța greșelile lui Marcellie și a lui Apollinarie, dar fără a-i menționa nominal. Termenul „substantia” a fost înlocuit cu transcrierea greacă *ὀβσία*, iar atenția a fost atrasă spre observarea mai strictă a canoanelor în hirotonirea episcopilor și a clerului³⁴.

Cea de a patra negociere a avut loc în primăvara anului 377. Dorotei și Sanctissimus se îndreptau spre Roma cu *Epistola* 263 adresată de Vasile cel Mare „apusenilor” în numele colectiv al răsăritenilor³⁵. După mai mulți cercetători, în această scrisoare Vasile le-a cerut apusenilor, în numele colegilor săi, să „condamne expres termenii lui Eustatie, căpetenia pnevmatomahilor; Apollinarie care predica domnia milenială și îi deranja pe toți doctrina sa legată de Întrupare; și în final, Marcellie, ai cărui ucenici își găseau sprijin la Paulin”³⁶. Dar termenul de „a condamna” sau mai degrabă de „a judeca” este folosit în scrisoare doar o singură dată, în legătură cu excomunicarea anterioară a lui Eustatie de către unul dintre predecesorii lui Vasile, episcopul Hermogen din Cezareea³⁷. Atunci când se referă la problemele zilei și pretinde o acționare imediată, Vasile folosește cuvintele *δημοσιεύω* și *δογματίζω*³⁸. După ce a recunoscut că arienii de care vorbeau apusenii în fiecare scrisoare nu mai reprezentau o amenințare pentru Ortodoxia din Răsărit, Sfântul Vasile se adresează „oamenilor îmbrăcați în veșminte de oaie, sub o aparență blândă și moderată, dar care răvășesc fără cruțare turmele lui Hristos,” căroră „li se pare ușor să-i vătămeze pe cei mai simpli, pentru că provin de la noi”³⁹.

„De aceștia ne este greu să ne păzim. Pentru aceștia vă implorăm sârguinta ca să-i facem cunoscuți public în toate Bisericile din Răsărit; cu scopul fie ca să se întoarcă la calea cea dreaptă și să se unească cu noi într-o legătură adevărată, fie, dacă perseverează în perversitate, să-și țină răutatea pentru ei și să fie incapabili să dea mai departe vecinilor lor molima printr-o comuniune nevegheată”⁴⁰. Din aceste cuvinte reiese că Vasile nu cere o

³¹ A se vedea *Epistola* 138.2.

³² Cf. *Epistola* 243.4-5.

³³ Duchesne, *op. cit.*, p. 325. Vezi și textul *El harul* la Schwartz, *op. cit.*, p. 20 și 21.

³⁴ Ibidem, p. 325. Este a opiniei că ultima remarcă se referă la Meletie.

³⁵ Cf. și *Epistola* 129.1-3, în care Vasile îi explică lui Meletie formatul acestui nou proiect.

³⁶ Duchesne, *op. cit.*, p. 328-329. A se vedea aceeași părere și la H. Lietzmann, *History of the Early Church*, Cleveland, 1961, vol., 4, p. 29-31.

³⁷ *Epistola* 263.3.

³⁸ *Epistola* 263.2. Pentru folosirea termenilor *κήρυγμα* și *δόγμα* în sensul unui „decret public”, „ordonanță”, a se vedea *Epistolele* 270 și 263.2.

³⁹ *Epistola* 263.2.

⁴⁰ Ibidem.

condamnare pe loc – cel puțin nu încă. Singurul lucru pe care el îl cere cu urgență este afirmarea publică și oficială a greșelilor atribuite lui Eustatie, Apollinarie și Marcellie⁴¹. Deși parțial responsabili pentru situația haotică (așa cum au fost cei care au acordat în mod nediscriminat scrisori de comuniune și recomandări lui Eustatie și altor oportuniști din Răsărit), apusenii nu ar fi trebuit să întrerupă, totuși, relațiile cu inovatorii, ci doar să facă o declarație în ceea ce privește atitudinea lor viitoare. Cu cei care au falsificat dogmele Bisericii își vor păstra comuniunea, doar dacă ei se îndreaptă; totuși, dacă inovatorii continuă să se țină de inovațiile lor, apusenii se vor separa de ei⁴².

Din replica apusenilor reiese clar că fiecare dintre cele două tabere a înțeles această procedură în același mod: nu ar trebui să existe nicio excomunicare sau o condamnare înainte ca să facă o avertizare publică⁴³. La început, Sfântul Vasile a dorit ca o astfel de declarație publică de atitudine să fie pregătită de episcopii răsăriteni și apuseni în cadrul „unui sinod”⁴⁴. Dar după șase ani de încercări nereușite de a ține un astfel de sinod „ecumenic” și temându-se că timpul lucra în favoarea inovatoriilor, Vasile le-a cerut apusenilor să pregătească ei un astfel de document⁴⁵. Datorită faptului că ei nu cunoșteau în mod clar multe detalii, Vasile le-a sugerat mai apoi să se lumineze pe temeiul scrisorii lui și a informațiilor furnizate de mesager⁴⁶.

În felul său obișnuit, smerit, Sfântul Vasile a atribuit eșecul negocierilor relativei sale judecate și a propriilor sale păcate.⁴⁷ Dar fără îndoială că el a fost mai mult implicat în acea situație decât se putea face de către un singur om. Dacă adăugăm și imensele distanțe geografice, comunicarea dificilă și înceată, barierele lingvistice, factorii de ordine politică și culturală, inexactitatea rapoartelor (acestea se aplică mai ales în cazul scrisorilor lui Ieronim către Damasie), diferențele de emfază teologică, putem începe să înțelegem cauzele neputinței lui Vasile cel Mare de a crea, în timpul vieții sale, un front ortodox unit între Apus și Răsărit⁴⁸.

---

⁴¹ P.J. Fedwick, *op.cit.*, p. 111-112.

⁴² *Epistola* 263.5.

⁴³ Cel mai probabil, răspunsul la *Epistola* 263 este conținut în fragmentele „Non nobis quidquam” și „Illud sane miramur”. Pentru o ediție critică a acestor documente, vezi Schwartz, *op. cit.*, p.21-23.

⁴⁴ *Epistola* 263. Cf. *Epistola* 66.1.

⁴⁵ *Epistola* 263.5.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Vezi *Epistola* 266.2.

⁴⁸ Unele dintre aceste cauze au fost studiate într-un context mai general de Y.M.J. Congar, *After Nine Hundred Years: the Background of the Schism between the Eastern and Western Churches*, New York, 1959. Pentru o interpretare diferită a „separării în direcții diferite” a Răsăritului și Apusului, a se vedea P. Brown, *Eastern and Western Christendom in Late Antiquity: A Parting of the Ways*, în D. Baker, ed. „The Orthodox Churches and the West”, Oxford, 1976, p. 1-24.